

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

Шапошникова Костянтина Сергійовича

на дисертаційну роботу

Гарькавої Вікторії Федорівни

**на тему: «Стратегія забезпечення економічної безпеки України»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством**

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

На сьогоднішній день вивчення проблематики забезпечення економічної безпеки країни виступає одним із найважливіших завдань для українського уряду, адже саме економічна безпека не лише виступає гарантією реалізації національних економічних інтересів, зміцнення суверенітету і провадження незалежної економічної політики на національному та міжнародному рівнях, але й є основою національної безпеки в цілому.

Гарантування економічної безпеки України – це запорука її незалежності, умова сталого розвитку, а також передумова підвищення добробуту усіх верств суспільства. Ця теза підтверджується досвідом європейських країн у формуванні економічної безпеки. З огляду на це, захист економічних інтересів входить до переліку найважливіших національних пріоритетів. Чільне місце в дослідницьких практиках останнім часом відводиться саме питанню забезпечення й гарантування економічної безпеки країни саме тому, що на цій сфері сконцентровані погляди не лише політиків, особливо, під час виборчих компаній, а й широких верств громадянського суспільства. Таким чином, забезпечення економічної безпеки є найважливішою проблемою у сфері зміцнення національної безпеки держави, що актуалізує необхідність вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки України. Вищевикладене дає підставу стверджувати, що тема дисертаційного дослідження Гарькавої В.Ф. достатньо обґрунтована та актуальна.

Сучасне функціонування соціально-економічної системи України здійснюється в складних умовах при наявності цілої низки зовнішніх та внутрішніх загроз. В дисертації Гарькавої В.Ф. розроблено концепцію управління економічною безпекою України, запропоновано ієрархічну модель систематизації найбільш поширених загроз економічній безпеці, концептуалізовано організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки з метою формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України. Інший напрямок досліджень Гарькавої В.Ф. полягає у визначенні критичних меж та цільових орієнтирів за індикаторами основних складових економічної безпеки, зведених у табло індикаторів економічної безпеки, здійснення постійного моніторингу економічної стійкості шляхом відслідковування рівня критичних меж за індикаторами, включеними до табло індикаторів економічної безпеки, візуалізації відповідних даних у вигляді інфографіки, а також проведення щорічної системної оцінки стану

економічної безпеки.

Дисертаційна робота Гарькавої В.Ф. містить нові теоретико-методологічні та практичні результати дисертаційної роботи, обґрунтовані результати. Зокрема, автор вперше розробив концепцію управління економічною безпекою, що являє собою систему ідей, цільових орієнтирів, сукупність заходів щодо забезпечення діяльності всіх макросуб'єктів економічних відносин, поєднує динамічну та статичну складові забезпечення економічної безпеки України, містить науково-методичну, практичну та організаційно-економічну компоненти, відображає склад і структуру об'єктів економічної безпеки, принципи її забезпечення, класифікацію загроз економічній безпеці, основні принципи верифікації її функціональних складових, базові підходи до розроблення та використання механізмів управління економічною безпекою та є фундаментальною основою для формування цілісної державної стратегії. Також автором запропоновано ієрархічну модель систематизації найбільш поширених загроз економічній безпеці України у вигляді графу їхніх зв'язків та взаємовпливу на основі розподілу загроз за стратегічним, тактичним, оперативним або поточним рівнями, що дозволяє ідентифікувати загальні умови, розробити стратегію забезпечення економічної безпеки, актуалізувати функції системи економічної безпеки. Автором концептуалізовано організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки, який інтегрує організаційний та економічний блоки, систему забезпечення з урахуванням обставин воєнного стану, функціональну і цільову системи, що сприяють ефективному управлінню економічною безпекою.

Поставлена мета відповідає темі дисертаційної роботи. Досягнення окресленої мети розкривається у комплексі завдань, при чому головна увага дисертантом зосереджується на дослідженні питань, пов'язаних із формуванням Стратегії забезпечення економічної безпеки України. Висновки є узагальненням досліджень та основою формулювання практичних рекомендацій. Пропоновані методичні підходи є коректними та такими, що дозволяють проводити конкретні розрахунки.

Результати наукового дослідження, розроблені та систематизовані теоретико-методологічні положення й висновки відповідають тематиці науково-дослідних робіт Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика зокрема теми: «Стан економічної безпеки України в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0119U103793) і «Економічна безпека України: стратегічні складові» (номер державної реєстрації 0120U104438), у межах яких авторкою розроблено обґрунтовано методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки території в сучасних умовах на основі системного інтегрального показника та розроблено пропозиції із вдосконалення організаційно-економічного механізму регіонів, проаналізовано стан економічної безпеки України в сучасних умовах та розроблено пропозиції із вдосконалення методичного підходу щодо оцінки рівня економічної безпеки; «Національна безпека України: стратегічні пріоритети та галузі стратегічної стабільності» (номер державної реєстрації 0120U104438), де авторкою обґрунтовано напрями економічно безпечного розвитку регіональної економіки в умовах реформування напрямів державної та регіональної політики.

Автор роботи достатньо чітко сформульовано мету дослідження та визначено завдання, що потребують вирішення у відповідності до предмету дисертаційної

роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації достовірні, відповідають об'єктивній реальності. За результатами дослідження узагальнено теоретичні засади та розроблено науково-практичні рекомендації щодо формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України. У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методологічні засади та запропоновано вирішення наукової проблеми щодо обґрунтуванні теоретичних і методологічних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України. Обґрунтованість основних ідей, висновків та рекомендацій, що містяться в дисертаційній роботі, підтверджує також їх апробація на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, на яких автором висвітлювалися основні положення проведеного дослідження.

На основі глибокого аналізу предмету дослідження, наукової розробки та інтерпретації автором сформовано переконливі теоретичні висновки, наукові положення та рекомендації, що вказує на їх достовірність та обґрунтованість. Зміст дисертаційної роботи засвідчує наступне: визначеної мети дисертантом досягнуто, поставлені завдання виконано, а висновки дослідження є аргументованими.

Визначені об'єкт, предмет і мета дослідження логічно пов'язані та повністю окреслюють напрями дослідження. Обґрунтовано теоретико-методологічні і прикладні засади щодо стратегічних векторів формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України в умовах глобальних викликів, що дозволить створити ефективну систему моніторингу, що обумовлює актуальність теми дисертації. Розглянуті в дисертації питання характеризуються логічною єдністю, системністю досліджень, науковою обґрунтованістю та структурованістю викладу матеріалу.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові та законодавчі акти, наукові праці провідних вітчизняних та закордонних учених, аналітичні матеріали органів державної влади, науково-дослідних установ, публікації міжнародних економічних організацій, інформаційні ресурси мережі Інтернет, особисті спостереження та розрахунки дисертантки.

Матеріали та висновки кандидатської дисертації здобувача при підготовці цієї дисертації не використовувались.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць та авторефератом дисертації дозволяє стверджувати, що основні наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані дисертантом, характеризуються науковою новизною та відображають особистий внесок здобувача у науку. Найвагомішими результатами дослідження, що мають наукову новизну, вважаємо наступні:

- розроблено цілісну концепцію управління економічною безпекою, основною метою якої є забезпечення діяльності всіх суб'єктів економічних відносин та

сприяння виходу економіки на траєкторію стійкого зростання, що в свою чергу є основою для формування державної стратегії у сфері економічної безпеки України;

- розроблено концепцію організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки, яка передбачає збалансування державних і ринкових управлінських впливів в розвитку держави;

- поняття «безпека», «небезпека», «загроза», що ідентифікуються як форми реальної небезпеки, а ризик визначається як можливість реалізації сценарію, котрий може змінюватися або залишатися незмінним;

- систему факторів впливу на формування критеріїв й індикаторів стану та динаміки економічної безпеки як основу методологічного інструментарію моніторингу системи економічної безпеки України;

- науково-методичні підходи до аналізу стану економічної безпеки регіонів, обґрунтування алгоритму розрахунку інтегрального показника економічної безпеки регіонів України;

- модель динамічного рейтингу оцінки поточного стану регіонів та дієвості стратегічних рішень щодо забезпечення їх економічної безпеки, що дає змогу більш ефективно використовувати кошти, що інвестуються в розвиток регіонів;

- науково-теоретичні підходи до ідентифікації та узагальнення концептуальних засад формування стратегічних умов забезпечення економічної безпеки регіонів, а саме політичні, ресурсно-сировинні, макроекономічні, інституційні, соціальні та стратегічні умови інформаційного забезпечення;

- науково-методичний підхід до аналізу стану економічної безпеки шляхом визначення основних економіко-математичних інструментів щодо визначення інтегрального показника економічної безпеки.

Зміст дисертації

Структура роботи логічно побудована. На основі проведених монографічних досліджень Гарькавою В.Ф. доведено наявність невирішених проблем, запропоновано власне тлумачення деяких основних положень та визначено підходи до вирішення виявлених проблем на основі удосконалення термінологічного апарату, розробки теоретичних і прикладних засад їх вирішення.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження економічної безпеки» проаналізовано категорію «економічна безпека» показав, виокремлено ознаки трактування дефініції «безпека», доведено, що ефективним напрямом забезпечення економічної безпеки України є створення системи регіональної економічної безпеки (стор. 30-75).

У другому розділі «Методологія оцінювання рівня економічної безпеки» сформовано методологічний базис дослідження рівня економічної безпеки, запропоновано систему забезпечення економічної безпеки, визначено, що при максимальному комплексному оцінюванні соціально-економічної ситуації регіонів та використанні одного інтегрального (зведеного) показника, сформована система показників оцінювання економічної безпеки (стор. 76-139).

У третьому розділі «Забезпечення економічної безпеки у контексті реалізації державної стратегії» визначено, що використання механізму державного регулювання та регіонального управління забезпечить формування системи

економічної безпеки регіонів, проаналізовано світовий досвід становлення та розробки механізмів регіональної політики для забезпечення економічної безпеки, визначено основні цілі Програми забезпечення економічної безпеки регіонів (стор. 140-194).

У четвертому розділі «Динамічні детермінанти реалізації стратегії економічної безпеки України» здійснено оцінку стану економічної безпеки регіонів оцінений за нормованими показниками, сформована модель динамічного рейтингу щодо забезпечення економічної безпеки регіонів, розроблено систему комплексного оцінювання ефективності впровадження рейтингового управління економічною безпекою регіонів (стор. 195-279).

У п'ятому розділі «Стратегічні пріоритети та перспективи забезпечення економічної безпеки України» розроблена модель інноваційного розвитку забезпечення економічної безпеки, запропоновано інструментарій щодо системи стимулювання інвестиційної діяльності у контексті забезпечення економічної безпеки, розроблено організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки, розроблено табло індикаторів економічної безпеки, виокремлено основні напрями стратегічного проєктування забезпечення економічної безпеки України; запропонована автором модель Стратегії забезпечення економічної безпеки України (стор. 280-360).

Всі розділи підсумовано висновками, де зазначені провідні результати досліджень. Загальні висновки впливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають її основні результати.

Отже, наукові результати, отримані Гарькавою В.Ф., базуються на всебічній та глибокій розробці проблеми, що досліджується, аналізі різних підходів до її вирішення, використанні сучасних літературних та електронних джерел. Результати досліджень мають достатній ступінь достовірності, яка обумовлена використанням великого обсягу аналітичних і статистичних даних, а також сучасними методами наукових досліджень.

Загалом слід констатувати, що мета дисертаційної роботи досягнута, а дисертація є завершеною науковою працею.

Практична цінність результатів для науки і практики

Практичне значення роботи полягає в можливості застосування сформульованих прикладних рекомендацій щодо формування моделі реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки України, направленої на впровадження управлінських рішень державної дії та ринкового регулювання при забезпеченні раціонального використання потенціалу регіонів та врахування особливостей їх розвитку.

Практичне застосування результатів дослідження підтверджують відповідні довідки Міністерства економіки України № 3032-05/56276-07 від 29.11.2021 року, Міністерства розвитку громад та територій № 7/36.5/19815-21 від 22.12.2021 року, Миколаївської обласної державної адміністрації департаменту економічного розвитку та регіональної політики № 115-02/2022 від 18.02.2022 року, ТОВ «Інститут регіональної інформації».

Теоретичні положення та матеріали дослідження використовуються у

навчальному процесі Одеського національного морського університету (довідка № 1020 від 01.11.2021 року), Луцького національного технічного університету (довідка № 178/01-14 від 10.02.2022 року), Міжнародного гуманітарного університету, Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика (довідка № 6 від 12.01.2022 року).

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях

За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 31 наукову працю, загальним обсягом 22,53 друк. арк., з яких особисто автору належить 20,5 друк. арк. Із них: 1 одноосібна монографія загальним обсягом, 19 статей - у наукових фахових виданнях, 5 – у виданнях, що включені до наукометричних баз Web of Science та Scopus, 6 – у матеріалах науково-практичних конференцій. Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, підтверджують обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації.

Відсутність у дисертації та наукових працях, які розкривають її результати, академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

При проведенні експертизи дисертації в установі, де виконувалась дисертація, а також у спеціалізованій вченій раді повною мірою встановлено відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації на основі вивчення тексту роботи, опублікованих праць та використання спеціалізованого програмного забезпечення. Крім того, опубліковані праці здобувача у фахових виданнях та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, пройшли відповідне рецензування в тому числі щодо відсутності академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Оформлення дисертації та реферату

Дисертація складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, 7 додатків. Повний обсяг дисертації становить 392 сторінки, з них основний текст – 369 сторінок, анотація – 19 сторінок, список використаних джерел – 26 сторінок, додатки – 74 сторінки. Робота містить 27 таблиць та 38 рисунків.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відображені в рефераті, який за змістом ідентичний дисертаційній роботі, відображаючи основні авторські ідеї та їх обґрунтування у ході проведеного аналізу. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Зміст сформульованих наукових задач структурно-логічно узгоджений, їх кількість можна вважати достатньою для розкриття обраної теми дисертації і вирішення поставленої мети. Дисертантка дотримується логічного та структурованого викладення матеріалу. Пропоновані методичні підходи є такими, що дозволяють проводити конкретні розрахунки. Отримані наукові положення сформульовано коректно, по кожному з них визначено наукові результати, сутність їх новизни та її ступінь. Реферат повною мірою віддзеркалює структуру, основні положення й висновки дисертації. Робота

оформлена відповідно до чинних нормативних вимог.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи

Відзначаючи змістовність поданої до захисту дисертації, обґрунтованість її основних положень, висновків і рекомендацій, не можна, у той же час, залишити без уваги і певні недоліки та дискусійні положення:

1. Систематизуючи теоретичний базис сутнісних характеристик безпеки, автору доцільно було б здійснити дослідження міжгалузевого характеру сутності поняття економічної безпеки. Зважаючи на міжгалузевий прояв цієї сфери, а саме: фінансову, виробничу, зовнішньо-економічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну (стор. 30-49).

2. В підрозділі 1.1 дисертаційної роботи (стор. 40-49) автору доцільно було б виокремити такі поняття, як «стратегія забезпечення економічної безпеки» та «політика забезпечення економічної безпеки» з належним обґрунтуванням авторського підходу до їх трактування.

3. Здійснюючи розробку цільової комплексної Програми забезпечення економічної безпеки регіонів доцільно було б більш детально описати основні положення даної програми, зокрема: концептуальні положення, регуляторну частину та аналітично-розрахункову частину (стор. 174-193).

4. Здійснюючи аналіз регіонального рівня економічної безпеки, автору доцільно було б проаналізувати загальний рівень економічної безпеки України, а саме: фінансову, виробничу, зовнішньо-економічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну (стор. 195-237).

5. Розробляючи систему порогових показників економічної безпеки (зокрема поточну оцінку економічної ситуації, здатність економіки до стійкого розвитку, характеристика стійкості фінансової системи, характеристики економічної активності, соціальні та демографічні чинники розвитку регіонів, природно-ресурсний потенціал), які були використані для визначення інтегрального індексу, варто було б порівняти їх з іншими відомими системами показників (стор. 115-139).

6. В підрозділі 1.1 дисертації (стор. 58-73) автор розглядає перелік загроз (за місцем виникнення, за ступенем небезпеки, за можливістю здійснення, за типовістю, за терміном дії, за сферою спрямування, за залежністю від регіонального управління, за характером спрямування, за вірогідністю виникнення, за можливістю прогнозування, за масштабами здійснення, залежно від збитку, за можливістю управлінського впливу, за сферами виникнення, за природою походження), які впливають на рівень економічної безпеки, але в наведеній характеристиці не зазначено вектора їх впливу.

7. Розглядаючи схему аналітичної складової процесу забезпечення економічної безпеки регіонів (рис. 2.2, стор. 81), автор наводить основні етапи. Однак, більш коректно було б деталізувати кожен етап цієї аналітичної схеми.

В цілому вважаємо, що висловлені зауваження не носять принципового характеру з точки зору загальної оцінки дисертаційного дослідження. Вони можуть слугувати орієнтирами у подальшому поглибленому дослідженні актуальної проблеми формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України.

Відповідність дисертації встановленим вимогам МОН України

Дисертаційна робота Гарькавої В.Ф. відповідає вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р.). Реферат розкриває основні положення дисертаційної роботи і відповідає вимогам, які встановлені МОН України.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Гарькавої В.Ф. є завершеним науковим дослідженням, актуальним за темою та розглянутими проблемами. Одержані автором результати є науково обґрунтованими, мають наукову новизну і практичну цінність, свідчать про особистий внесок автора в науку. Вони відіграватимуть позитивну роль в можливості використання теоретико-методологічних і прикладних засад щодо стратегічних векторів формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України, що дозволить адаптувати окремі складові до змінних умов середовища, більш ефективно залучати і розподіляти ресурси стратегічного розвитку, а також створити ефективну систему моніторингу.

Аналіз змісту дисертації, реферату та основних опублікованих наукових праць Гарькавої Вікторії Федорівни дозволяє зробити висновок про те, що визначені здобувачем завдання дослідження осмислені, ретельно опрацьовані і вирішені на високому теоретико-методичному рівні. За своїм змістом дисертація відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, а саме напряму «стратегії економічного розвитку».

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Гарькавої Вікторії Федорівни на тему «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» за науковим рівнем, практичною та науковою цінністю, за кількістю публікацій та дотриманням принципів академічної доброчесності відповідає вимогам пунктів 7 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою КМУ №1197 від 17.11.2021 року, а її автор – Гарькава Вікторія Федорівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України
начальник відділу науково-дослідної роботи та
атестації наукових кадрів
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Міністерства освіти і науки України

К.С. Шапошников